ETT SKRITT *foran*

HEFTE FOR KURSHOLDER

ETT SKRITT *foran*

...har vokst fram som en tanke hos Irene Johansson innenfor rammen av Karlstadmodellen gjennom mange år. Hatten Forlag og Irene Johansson søkte midler til å utvikle prosjektet og fikk støtte fra Stiftelsen Sävstaholm. I årene 2009 - 2010 ble grunnlaget til de fire trinnene lagt. Irene Johansson utviklet og prøvde ut innholdet sammen med Annika Westermark.

Selv om kurskonseptet primært er skrevet for barn, kan det eventuelt også brukes for unge eller voksne som befinner seg på dette utviklingsnivået. Men da må kursmateriellet tilpasses den livssituasjon og livserfaring de har.

Den norske utgaven er utarbeidet i et samarbeid mellom Norsk nettverk for Down syndrom og Statped. Prosjektet er finansiert av Extrastiftelsen gjennom Hørselshemmedes Landsforbund.

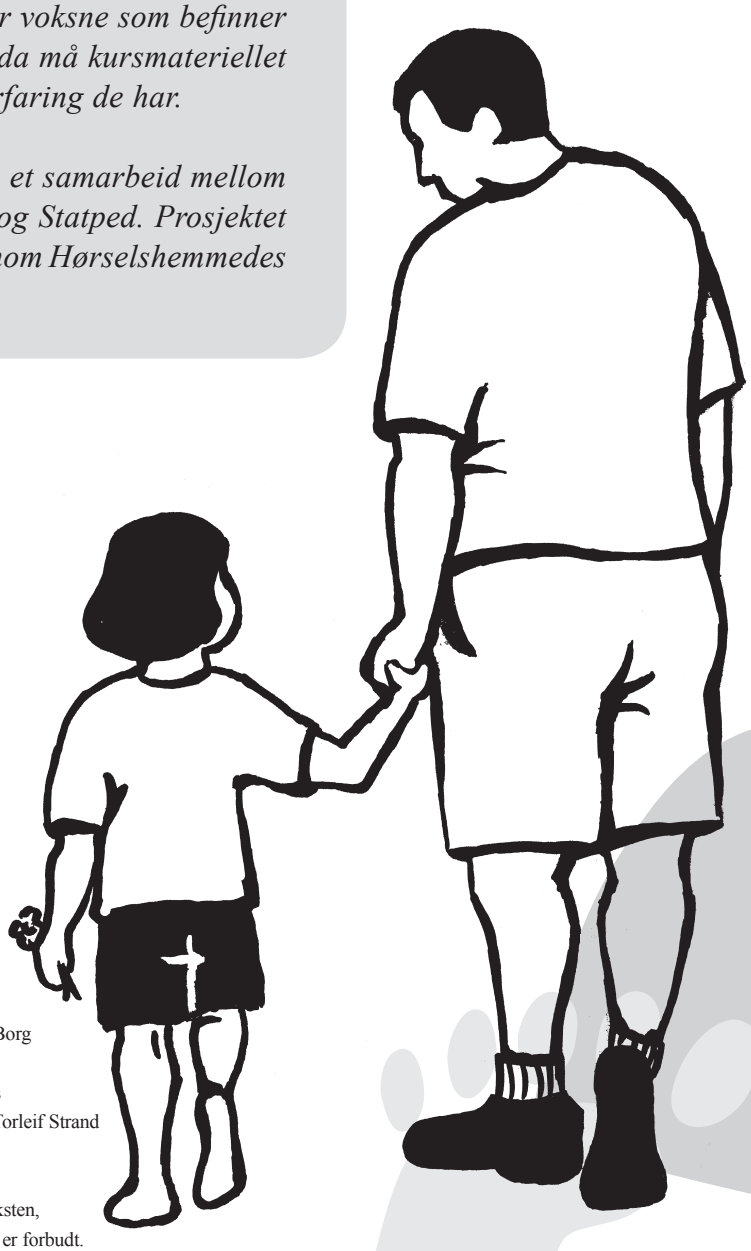

Ett skritt foran 3
1. Opplag.
© 2012, Iréne Johansson og Hatten Förlag
ISBN 978-82-7812-203-7
REDAKTØR: Katarina Moen Lindberger
GRAFISK FORM: Kristina Schollin-Borg
ILLUSTRASJON/OMSLAGSFOTO: Kristina Schollin-Borg
OVERSETTELSE: Lisbet Seeland
NORSK TILRETTELEGGING: Karianne Hjørnevik Nes
TEKNISK TILRETTELEGGING NORSK UTGAVE: Torleif Strand
UTGIVER NORSK UTGAVE: Statped

Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Siter gjerne teksten, men oppgi kilde. Gjengivelse av innholdet, helt eller delvis er forbudt.

ETT SKRITT *foran* - et kurskonsept for tegn- og språkutvikling

Ett skritt foran består av fire kurstrinn og kan betraktes som et komplement til andre tegnkurs. Det overordnede målet med kursrekken er å skape et utviklende tegnmiljø rundt barn (eller unge og voksne) som trenger tegn som støtte i den daglige kommunikasjonen. Målet er å inspirere personer i barnets daglige omgivelser til å bli gode modeller slik at det blir mer og mer interessant for barnet og dem selv å bruke tegn.

De gode modellene veileder barnet til fortsatt språklig utvikling ved at de med sin egen tegnbruk tydeliggjør neste utviklingstrinn i barnets språkutvikling. Det er i kommunikasjon med en mer kompetent tegn- og språkbruker at barnet tilegner seg tegn – og utvikler språket. Det er i gapet mellom hva barnet kan og hva det kan klare med litt hjelp fra den «kompetente andre» at barnet lærer.

Innhold og pedagogikk ligger innenfor rammen for Karlstadmodellens tanker om språk, språkutvikling og språktrening. De fire kurstrinnene i Ett skritt foran bygger på hverandre. Når man velger hvilket kurstrinn som er aktuelt, er det alltid barnets nivå man skal gå ut fra og ikke sitt eget. Ett skritt foran handler nemlig om å ligge akkurat ett skritt foran barnet. Det gjelder å være den gode modellen som viser veien til videre språklig utvikling.

ETT SKRITT FORAN – TRINN 1

Trinn 1 viser vei til barnets første ord. Vi jobber med tegnsanger, regler og pekebøker, og vi lærer oss ord og uttrykk som passer til barnet som er på førspråklig nivå. Vi fokuserer på det lille barnet som person, følelser, behov, egenskaper, aktiviteter, oppmerksomhet og lek. Vi øver prosodisk tegn ved å forsterke tegnene med overdrevne bevegelser og ekstra tydelig mimikk.

ETT SKRITT FORAN – TRINN 2

Vi bygger ordforråd og lærer oss tegn for å avlese de viktige ordene i en setning. Vi fokuserer på barnet som er på vei mot det tidligste nivået i sin grammatikalske utvikling. Vi øver oss på å sette tegn til de viktigste ordene i hver setning.

ETT SKRITT FORAN – TRINN 3

Vi lærer oss enda flere ord, men aller mest øver vi på å sette tegn til alle ordene i hver setning. Vi fokuserer på barnet som allerede kombinerer tegn til korte setninger og som er på vei til å lære seg hovedsetninger med "rett ordstilling". Vi øver på å tegnsette alle ordene i setningen.

ETT SKRITT FORAN – TRINN 4

Her tilpasser vi vår tegnbruk slik at tegnene følger samme grammatiske regler som i tale. Vi fokuserer på barnet som selv bruker tegn på samme grammatikalske nivå som barn på 2.5- 4 år pleier å snakke. Vi øver oss på å sette tegn til alle ord og alle ordbøyninger i setningen for å visualisere et komplett språk.

Kursets mål

Tegnkurset *Ett skritt foran 3* handler om hvordan vi voksne kan skape et utviklende tegn – og kommunikasjonsmiljø for barnet som har begynt å kombinere ord. I et språklig utviklende miljø lærer barnet som tilskuer og som aktiv deltager i samtalen. På grunn av dette skal vi voksne venne oss til å bruke tegn til hverandre og andre barn så fort barnet er i nærheten.

Kursopplegget er skrevet med tanke på barn som er i ferd med å lære seg å bruke korte setninger med tegn. Ordforrådet økes kraftig og alle ordklasser brukes. Kursopplegget kan også brukes for unge eller voksne som befinner seg på dette språklige nivået, men da må kursmateriellet tilpasses den livserfaring og livssituasjon de har.

De voksne som finnes i barnets, den unges eller voksnes daglige omgivelser skal i løpet av kurset inspireres til å bli gode modeller. Dette betyr at man lærer seg å sette tegn til alle ord i korte hovedsetninger. Tegnene skal være en støtte i den daglige kommunikasjonen, men også et verktøy i den pedagogiske samtalen for å synliggjøre viktige deler i språket.

Kursets innhold

Tegnkursets innhold rettes mot personer i barnets, den unges eller den voksnes sosiale nettverk. Hensikten er at de skal:

* Forstå viktigheten av et utviklende tegnmiljø og hva som menes med en god samtalepartner, samt få redskaper til å handle i forhold til dette i hverdagen – alt i relasjon til individet og hans/hennes situasjon.
* Få innsikt i konseptet *Ett skritt foran.*
* Få innsikt i metoden Tegn Som Støtte (TSS).
* Få innsikt i samtalen.
* Øke sine tegnferdigheter, både i å avlese og produsere, i å lese og snakke om enkle barnebøker – i forhold til prinsippet *Ett skritt foran* og i forhold til individets behov og interesser.
* Øke sitt eget tegn-forråd.
* Bli så trygg med metoden TSS at den brukes i hverdagen.

Kursmateriell

Kurslitteratur:

- Hefte for kursdeltagere
- Valgfrie barnebøker/kursbøker om Ole og Mia.
- Tegntekster på www.ettskrittforan.no

Bøker om tegn:

- Tegn for alle, en vei til talespråket NinaBraadland. Gyldendal akademisk forlag.
- Lilla boken om tecken. Svensk bok. Hatten forlag.

Tegnressurser:

- Lommetegn (Ups and Downs Østfold)
- Ordboken (Aschehoug)
- La hendene snakke (Aschehoug)
- Mine tegn i barnehagen (Statped)
- www.ettskrittforan.no
- www.2-tusen.no
- www.tegnordbok.no
- www.tks2.no
- www.tegnbanken.no
- www.erher.no
- Tegnsanger og tegnregler på www.ettskrittforan.no (finnes også på DVD)

Kursets opplegg

Kurset omfatter i dette forslaget totalt 25 timer, fordelt på 7 samlinger. Hvordan kurset organiseres tidsmessig tilpasses deltagernes ønsker. Kursopplegget presenteres i følgende tabell.

MØTE	TID/ TIME	AVLESNING	TEMA	ORDØVELSE	HØYTLESING	SAMTALE-ØVELSE	HJEMME-OPPGAVE
1	*5*	I N T R O D U K S J O N					*Bok 1*
2	*3*	*Bok 1 Gjengi*	*Samtalen*	*Bok 2*	*Bok 2*	*Bok 2*	*Bok 2*
3	*3*	*Bok 2 Gjengi*	*System i samtalen*	*Bok 3*	*Bok 3*	*Bok 3*	*Bok 3*
4	*3*	*Bok 3 Beskrive*	*Samtale-emne*	*Bok 4*	*Bok 4*	*Bok 4*	*Bok 4*
5	*3*	*Bok 4 Fullbyrde*	*Språklig handlinger*	*Bok 5*	*Bok 5*	*Bok 5*	*Bok 5*
6	*3*	*Bok 5 Fortelle*	*Den gode samtalen*	*Bok 6*	*Bok 6*	*Bok 6*	*Bok 6*
8	*5*	A V S L U T N I N G					

DET FØRSTE KURSMØTET omfatter 5 timer og er en introduksjon. Målet er at deltagerne skal bli kjent med hverandre og introduseres i emnet og de metodene som brukes i kurset. Kursmøtet omfatter både teori og praktiske øvelser.

Din oppgave som kursleder er å introdusere emnene ved hjelp av Power Point bilder og lokke deltagerne til å diskutere, du skal IKKE undervise.

KURSMØTE 2-6 VARER i 3 timer hver. Hvert kursmøte har samme struktur, men innholdet i momentene er ulike. Hvert møte inndeles i følgende momenter:

* Avlesing: Deltagerne jobber i par og øver avlesing ut fra det materiellet som de har trent på hjemme siden forrige møte.

* Tema: Hvert kursmøte har et fokus som handler om et aspekt i samtalen.

* Ordøvelse: Deltagerne utvider sitt eget ordforråd i tegn og trener på strategier for å hjelpe barnet i hans/hennes ordutvikling.

* Høytlesing: Deltagerne øver på å lese enkle tekster med tegn og prosodi.

* Samtaleøvelse: Deltagerne øver seg på å føre samtaler med TSS og øver på strategier for å hjelpe barnet til å utvikle sine samtaleferdigheter.

* Hjemmeoppgave: En bok skal læres, slik at teksten tegnes så automatisert som mulig.

Det siste kursmøtet varer 5 timer. På dette møtet skjer det en avsluttende refleksjon om egen læring av tegn, øvelser med avlesing og repetisjon av de øvelsene man har gjort. På møtet skal man også lage en handlingsplan for hvordan man skal utvikle et kommunikativt miljø med tegn.

Din oppgave som tegnleder.

Din oppgave som tegnleder er å være kursets:

"ORDENSMANN" Det betyr at du skal organisere møtene både innholds – og tidsmessig. Til din hjelp får du forslag under rubrikken ” forslag til møteplanlegging”.

”INNLEDER” Det betyr at du bestemmer og presenterer møtets språklige tema og at du vekker interesse og lyst til å diskutere dette temaet. Til din hjelp får du PowerPoint–presentasjoner og støtteark til deltagerne. Notatsider til temaet finnes i hefte for kursdeltaker. Du skal IKKE undervise, bare innføre temaet som skal diskuteres.

”IGANGSETTER” Dette betyr at du skal motivere deltagerne til å jobbe med de spørsmålsstillingene som finnes i rubrikkene Ordøvelse og Samtaleøvelse i deltagernes kurshefte.

”DEMONSTRATØR” Dette betyr at du skal vise hvordan man utfører tegnene for ord og setninger som deltagerne har funnet fram til på møtet. Dette gjelder først og fremst øvelsen høytlesing.

”INSPIRATOR” Dette betyr at du generelt skal motivere deltagerne til å jobbe med sin egen læring.

En liten teoretisk innføring til deg som kursleder

I det følgende kan du lese litt om grunntemaet i dette kurset. Teksten er bare laget for at du skal kjenne deg sikrere på det du kanskje kommer til å snakke om. Men tenk på at fakta bare har som mål å gjøre det lettere for kursdeltagerne å forstå hva det er de holder på å lære seg og først og fremst hvorfor TSS kan være en bra metode på dette språklige utviklingsnivået.

Hvor er vi på vei i dette kurset?

Ett skritt foran 3 handler om at barnet er på vei til den fasen i språkutviklingen som er vanlig hos 2,5 – 3 åringer med typisk utvikling. Og dit barnet er *på vei* skal den voksne befinne seg – altså *ett skritt foran* – i sin daglige kommunikasjon med barnet.

Dette betyr at vi skal skape et kommuniserende miljø der vi bruker TSS som metode og bruker følgende setningstyper:

- Enkel kort hovedsetning med rett ordrekkefølge, for eksempel *Apen sitter i bussen* eller *Den lille brune apen sitter i bussen*.
- Adverbialsetninger med omvendt ordrekkefølge for eksempel *Nå sitter apen i bussen*.
- Spørresetninger med omvendt ordrekkefølge for eksempel *Sitter apen på bussen*?
- Spørresetninger med spørreord og omvendt ordrekkefølge for eksempel *Hvor sitter apen*?
- Nektende setninger for eksempel *Apen sitter ikke i bussen*.

Alle ord skal settes tegn til – alle ordklasser skal brukes.

I denne fasen av språkutviklingen skjer det en rask økning av ordforrådet. Samtidig organiseres ordforrådet på ulike måter, bl.a. i grupper som er beslektet i betydninger på ulike måter. På kurset gjelder det å øke sitt ordforråd.

Metoden Ett skritt foran

Ett skritt foran er en metode der voksne øver seg på å kommunisere med barnet på et språklig nivå som ligger rett over barnets egen. Metoden handler om at vi voksne skal tydeliggjøre for barnet hvor han eller hun er på vei i sin egen utvikling. Det skal synes i vår tegnbruk hvor barnet er på vei i sin utvikling. *Ett skritt foran* er altså en metode rettet mot voksne for å skape et utviklende språklig miljø med tegn rundt barnet. Bak denne metoden står teorier om hvordan barn lærer. Det er framfor alt Vygotsky og Feuerstein* som har vært inspirasjon.

Læring som sosial aktivitet

Det er i møte med andre mennesker barnets kommunikative og språklige utvikling skjer. Og fordi vi utveksler tanker og ideer når vi kommuniserer så forandres og utvikles barnets bilde av verden i møtet. Også hans eller hennes tenkning utvikles.

Det er i samspillet med andre mennesker som vi utvikles. Språket og tegnferdighetene bestemmes av om man bruker dem i hverdagen og i alle ulike situasjoner. Hverdagen er derfor en arena både for bruk og innlæring av tegn og språk.

---

* Vygotsky, L S (1934/1962) Thought and Language, Harvard University Press
Vygotsky, L S (1978) Mind in Society. The development of higher psychological processes. Harvard University Press
Feuerstein, R. and Rand, Y. (1974). Mediated Learning Experience: An outline of proximal etiology for differential development of cognitive functions. Journal of International Council of Psychology, 9-10: 7-37.
Feuerstein, R. & Feuerstein, S. (1991). Mediated learning experience: A theoretical review. In R. Feuerstein, P.S. Klien, & A.J. Tannenbaum (Eds.), Mediated learning experience (MLE);Theoretical, psychosocial, and learning implications. (p. 3-51). London: Freund

Voksne som filter i barnets innlæring

De voksnes betydning i barnets språkinnlæring er selvfølgelig stor, kanskje større enn man vanligvis forestiller seg. Og kanskje er vår betydning enda større for et barn som trenger tegn som støtte til talen for å kommunisere og lære.

En måte å tenke om dette på er å se på voksne som har en nær relasjon til barnet som tolker eller en slags filter. Dette snakker Feuerstein om på en overbevisende måte.

Dette voksenfilteret plasserer seg mellom barnet og omverden. Barnet får hjelp til å ta til seg inntrykk fra virkelighetens mange hendelser ved at vi hjelper han eller henne til å rette og fokusere oppmerksomheten deres. Vi tydeliggjør og legger til rette, og vi setter ord på opplevelser, ting og handlinger. Vi hjelper også barnet å tolke inntrykk fra omverdenen ved at vi kjenner hans eller hennes erfaringsverden. Vi gjør helt enkelt inntrykkene og omverdenen begripelige og meningsfulle for barnet.

Samtidig fungerer også voksenfilteret i motsatt retning. Vi tydeliggjør barnets uttrykk og gjør således hans eller hennes kommunikasjon begripelig også for dem som ikke står barnet like nær. I visse situasjoner fungerer vi som en slags oversetter mellom barnet og en samtalepartner.

Vi voksne er lenker mellom barnet og alt annet, og samtidig er vi ledsagere for han eller henne i innlæring og utvikling. Men for at dette skal skje på en utviklende måte må vi vite noe om grensene for barnets kunnskap, interesse, følelser og ferdigheter.

Læring er å overskride grenser

Språk og innlæring av tegn, som all annen innlæring, kan sees på som en stadig pågående prosess for å flytte og overskride grenser. Vygotsky har gitt oss et begrepsapparat for å håndtere dette da han innførte begrepet proksimal utvikling.

Nokså forenklet kan man tenke seg at hvert enkelt barn på et visst tidspunkt har en kompetanse som befinner seg innenfor visse grenser, eller for å si det med Vygotsky`s terminologi, innenfor en viss sone. Oppgaver som ligger innenfor disse grensene kan barnet klare på egen hånd, og barnet kan også lære mer innenfor denne sonen på egen hånd. Men for å gå videre til neste utviklingssone behøver barnet et annet menneske. Det som finnes å lære i denne sonen, utenfor de aktuelle grensene, kan barnet ikke oppnå ved egen kraft, men med hjelp er det mulig å lære for barnet. Ved å få gjøre det sammen med en annen, å bli stimulert, utfordret eller undervist overskrider barnet sin egen evne og har fått det ene benet over grensen til neste utviklingssone.

Det er dette som *Ett skritt foran* – metodikken handler om. Hvordan vi voksne skal bli mer bevisste og flinke til å bruke tegn på en litt mer avansert måte for å vise barnet hva som er mulig å lære for han eller henne.

Metoden Tegn Som Støtte (TSS)

Når vi bruker Tegn Som Støtte (TSS) i *Ett Skritt Foran* er det som et pedagogisk verktøy for å tydeliggjøre talens struktur.

Ett skritt foran-kursene handler om tegn som støtte til talen i kommunikasjonen og om tegn som et pedagogisk verktøy ved innlæring av språk og annen kunnskap. Derimot handler kursene IKKE om tegn i stedet for tale og ikke om norsk tegnspråk. I *Ett skritt foran 3* brukes metoden Tegn Som Støtte (TSS).

TSS er hentet fra den svenske metoden Tecken Som Stöd. Den metoden ble utviklet på 1970-80 tallet. Målet med metoden da var å underlette munnavlesning for personer som var blitt døve i voksen alder.

Talens grammatikk, men tegnspråkets gloser

TSS følger talens grammatikk, mens tegnene lånes fra norsk tegnspråk. Prinsippet for grammatikken i TSS er en til en, dvs. ett talt ord avsettes til et tegnet ord.

Hva er det da som skiller TSS og talens grammatikk fra norsk tegnspråk? Forskjellene er omfattende - her nevner vi bare noen aspekter.

Tale og tegnspråk både ligner og skiller seg fra hverandre. Det finnes ordforråd og grammatikk i begge språkene, men oppbyggningen av disse er ulike. Dette kan delvis forklares ved de ulike utrykksmodalitetene. Talen bruker tiden og tegnspråket bruker både tid og rom. Dette gir ulike muligheter for å uttrykke betydninger. Iblant beskriver man tegnspråket som temporalt, simultant og spatialt.

Sekvensialitet – Temporalitet

Tegn er temporale, det betyr at tegnene følger etter hverandre i tidslinje. Det skjer når setningen bygges opp. En vanlig setningsoppbygging både i norsk tegnspråk og i norsk talespråk kan beskrives som SVO (Subjekt Verbal Objekt). S kan være et substantiv, for eksempel mann, men det kan også være et substantiv i bestemt form for eksempel en liten snill mann. I blant erstattes substantivet av et pronomen, men da endres ordrekkefølgen i tegnspråket til VOS mens talespråket beholder ordrekkefølgen SVO.

Et annet aspekt ved temporaliteten er at tegn kan utføres med ulik hastighet og på den måten angi de ulike funksjoner, for eksempel å markere forskjellen mellom substantiv og verb (eks. jobb-jobbe). Det nærmeste man kommer til dette i talespråket er kanskje når lengden på stavelsen gir ulik betydning i ord, for eksempel ordene hvit – hvitt.

Simultanitet

Tegn er simultane på den måten at ulike komponenter fungerer sammen for å gi mer enn en betydning samtidig. Dette blir tydelig når manuelle komponenter i tegnene (bevegelser i hendene) brukes samtidig som ikke – manuelle signaler (bla. bevegelser i munn, øyebryn). Så kan man markere hvem sin tur det er å snakke i samtalen med ikke- manuelle komponenter samtidig som man gir et annet budskap med hendene. Den som har ordet og bruker tegn fester blikket på den som man utser som den neste til å snakke. Med en håndbevegelse – man løfter hendene fra hvileposisjon – så kan man også snakke om at man vil ha ordet neste gang det blir bytte av tur. Et annet eksempel er når man vil framheve noe som er nytt og spesielt interessant i budskapet. Det kan man vise ved å heve øyebrynene og ha øyekontakt med samtalepartneren.

Tale har også et simultant aspekt. Mest tydelig blir det i samspillet mellom hvordan vi bruker konsonanter og vokaler og prosodien. Alt vi sier – stavelser, ord, fraser og setninger – har en lydstruktur som gir en betydning, men i tillegg finnes også en prosodisk struktur (betoning, intonasjon) som kan gi en eller flere betydninger.

Spatialitet

Tegn er også spatiale på den måten at rommet utnyttes for å gi betydning til tegnene. Denne muligheten har man ikke i talen og utgjør den store forskjellen mellom tegn og tale. Ved hjelp av rommet kan man angi størrelse og lengde på det begrepet man snakker om med tegn bare gjennom størrelsen på tegnets bevegelse. Det behøves ikke to tegn som i talespråket, men de to begrepene smelter sammen til et tegn.

I tegnspråk kan man ved hjelp av blikk eller et tegn – spesielt pronomen og verb - plassere en person, en hendelse eller en handling et sted i rommet og så peke mot dette stedet når man refererer til personen, hendelsen eller handlingen. I talespråket er vi mer omstendelige og må bruke ord for å oppnå samme betydningen.

Artikulasjon

Tale- og tegnspråk ligner hverandre også på en annen måte. Ordene i begge språk bygges opp av mindre deler og kan beskrives ut fra hvordan de er satt sammen av mindre egenskaper. De talte ordene bygges opp av lyder og prosodi (betoning, lengde, intonasjon). Tegnene bygges opp på tilsvarende måte av manuelle og ikke – manuelle komponenter.

Prinsippene er de samme og dette gir kanskje ytterligere en dimensjon til forklaringen på hvorfor tegn er et bra redskap på vei mot talespråket for den som har en språkvanske.

Hvis man vil beskrive hva man gjør/uttaler et talt ord eller et tegn kan man bruke uttrykk som artikulasjon, artikulasjonssted og artikulator. Selvfølgelig blir den faktiske betydningen hos begrepene ikke identiske fordi det dreier seg om ulike modaliteter. Man kan si at et tegn bygges opp ved at en eller to hender i bevegelse (artikulator, håndform og holdning) gjør en bestemt bevegelse (artikulasjon) på et bestemt sted mot kroppen eller i luften (artikulasjonssted). Når det gjelder talen dreier det for eksempel om at tungen gjør en viss bevegelse på et bestemt sted i munnen.

Tegn som støtte i hverdagskommunikasjon

Det finnes mange grunner til å bruke tegn som støtte i hverdagslig kommunikasjon. De viktigste grunnene er å øke barnets muligheter til sosiale samspill og delaktighet, å minske hans eller hennes frustrasjon og aggresjon, og å bidra til å utvikle et positivt selvbilde. Om dette lykkes eller ikke er selvfølgelig avhengig av andres menneskers evne til å være gode samtalepartnere.

En like viktig grunn er at man som voksen får en større sjanse til å lære å kjenne barnet og bli delaktig i hans eller hennes verden. Og akkurat dette er avgjørende for om barnet skal akseptere den voksne som en viktig person i sitt liv eller ikke. Alle som vil være viktige for barnet skal naturligvis lære seg å kommunisere med han eller henne på den måten som er barnets.

En forklaring på hvorfor tegn er viktig i den daglige kommunikasjonen er at man gir den samme informasjonen på mer enn en måte. Man tilbyr helt enkelt sin samtalepartner flere ledetråder til å tolke budskapet enn om man bare snakker eller bare bruker tegn. Dessuten er tegnene mer konkrete enn de tilsvarende ordene i tale som gjør at det er lettere å gjette hva tegnene betyr. En annen viktig faktor for å lette forståelsen er at tegnene demper hastigheten i budskapet slik at også talen blir langsommere.

Men det motsatte gjelder også. Hvis den som skaper og uttrykker budskapet har talevansker, er de tegnene han/hun bruker en fordel for den som skal ta imot budskapet. Budskapet blir tydeligere og enklere å tolke – forståeligheten øker.

TSS som et tydeliggjørende verktøy ved innlæring

Tegn kan også brukes som et hjelpemiddel ved innlæring av språk og annen kunnskap. Tegnene blir da en del av en pedagogisk metode for å løfte fram og fokusere på det som skal læres på en systematisk måte. Figurene – i *Ett skritt foran 3*, alle ordene i korte setninger – løftes fram.

Tegnenes fordeler ved innlæring kan til dels forklares av den romlige dimensjonen. Det er blant annet enklere å styre barnets oppmerksomhet med tegn enn med tale, og det er også lettere å hjelpe barnet med å holde fast konsentrasjonen.

Den mest påtagelige nytten av tegn ved innlæring av ord, fraser og setninger er at man kan gjøre det sammen. Metoden håndleding betyr at den voksne gjør tegn med barnets hender i sine. Barnet opplever hvordan tegnene utføres sammen med den voksne og gis en sjanse til å huske ordene, frasene eller setningenes bevegelse og plassering. Disse minnene gjør det lettere senere, ikke bare når de selv skal utføre tegn for ord, fraser og setninger, men også kjenne igjen tegnene når andre bruker dem.

Hva behøves for at metoden TSS skal lykkes?

Det har ingen mening å lære seg masse tegn hvis man ikke bruker dem og videreutvikler sin tegnbruk. For barnets del er det viktig å komme bort fra dårlige tegnmiljøer som mange opplever i dag. Det finnes få samtalepartnere og de som finnes kan få tegn. De samtalene som føres er besværlige, lite varierte og knyttet til her-og-nå situasjoner og de skjer ofte på et nivå ett skritt etter eller ved-siden-av barnets nivå. Barnet får få erfaringer i å bruke tegn i reelle samtaler. Å kjenne seg ensom med sin tegnbruk eller stadig å møtes av ikke likeverdige samtalepartnere er ikke utviklende for verken barn eller voksne.

For at TSS skal bli en virkelig støtte i kommunikasjonen, eller bli et pedagogisk verktøy for barnet gjelder det at andre mennesker har kompetanse, respekt og en positiv holdning til tegn. Det hjelper om man er motivert til å lære mer og at man innser at tegn skal brukes interaktivt i samspill for at det skal bli meningsfullt – også for den voksne som skal lære seg tegn. Det gjelder å innse at ferdigheter krever øvelse og at tegn må brukes for å ikke bli glemt.

Samtalen

I *Ett skritt foran 3* fokuseres det på samtalen. Vi skal først og fremst øve på samtaler med tegn, men også få innsikt om hva en samtale egentlig er og hva som kreves av den som holder på å lære seg å føre en samtale.

Samtale er et samarbeide for å skape mening

Å samtale er et samarbeide mellom minst to personer. Dette samarbeidet går ut på å skape forståelse og felles innhold. Hvordan samarbeidet går, er avhengig av en rekke omstendigheter, både de rent språklige men også andre faktorer, der oppmerksomhet og gjensidighet selvfølgelig er Alfa og Omega. Vi må være oppmerksomme på hverandre og hverandres ulike signaler, men vi trenger også å være oppmerksom på samtaleemnet dvs. det vi snakker om eller bruker tegn om, og på hvilken måte vi snakker/bruker tegn om dette.

Hvordan vi legger merke til hverandre eller samtaleemnet påvirkes av hvilke forventninger vi har til hverandre. Også disse forventninger bygger på hvilke forkunnskaper vi har og hvilke forkunnskaper vi mangler. Forventningene til evnene til å samtale hos et barn med språkvansker er ofte for lave, ganske enkelt fordi de voksne generelt mangler referanserammer. Om barnet dessuten bruker tegn som støtte til talen blir møte i samtalen enda mer undervurderende fordi de voksne som har lært seg tegn samtidig med barnet også har for lave forventninger om sine egne evner.

Å skape innhold og forståelse er så mye mer enn å velge riktig ord og riktig grammatikk. Det trengs også, men det går an å tolke samme ord og samme setning på mange ulike måter, vi relaterer dem til den aktuelle situasjonen i forhold til våre forkunnskaper og forutfattede meninger, og til våre erfaringer med ulike typer samtaler. På en måte handler det mer om hva man vil med sitt budskap og hvordan man uttrykker dette ved hjelp av ord, grammatikk, tonefall, betoning, gester, mimikk, nyansering av stemmen og kroppsbevegelser.

Men budskapet er selvfølgelig ikke forstått før det har effekt på en samtalepartner. Hva som hender hos samtalepartneren kan man ikke vite fordi tolkningsmulighetene er så store for hver eneste lille ytring. Men man kan gjette og disse gjetningene blir lettere av evnen til å leve seg inn i hvordan den andre tenker og å leve seg inn i hvilke motiv han/hun kan tenkes å ha.

Å leve seg inn i et barns tankeverden for å forstå hvordan han/hun tolker et budskap er vanskelig fordi våre oppfatninger om virkeligheten er så ulike. Hvis barnet dessuten har en språkvanske som påvirker oppfatningen av virkeligheten blir oppgaven enda vanskeligere. Dette fører til mange misforståelser og undervurderinger av barnet. Hvis man kjenner barnet er vel sjansen for å gjøre rimelig gode gjetninger større enn om man ikke kjenner barnet og hans/ hennes erfaringer.

Samtale er et regelstyrt samarbeid

Samtaler er regelstyrt samarbeid. Vi kan ikke gjøre hva som helst, men vi må lære oss hvilke regler som er knyttet til de ulike rollene i en samtale. Det mest grunnleggende er at begge partene har samme rettigheter og plikter. Begge har retten til for eksempel å starte en samtale, å velge et samtaleemne eller å avslutte en samtale. Men begge har også plikt til å svare hvis den andre begynner en samtale på en slik måte at det forventes et svar. Man kan også si at begge har ansvar for at samtalen blir bra. Men om samtalen skjer mellom en voksen og et barn så tar den voksne et større ansvar enn barnet. Den voksne må anstrenge seg mer for å legge til rette så barnet gis muligheter til å forstå og delta aktivt. Hvis barnet har en språkvanske er risikoen stor for at den voksne tar alt for mye ansvar og dermed reduserer barnet til en mer passiv part i samtalen.

I samtalen har vi en mulighet til å skape det bilde av oss selv som vi vil at vår samtalepartner skal ha. Om jeg vil vise at du – jeg hører sammen viser jeg interesse, bekreftelse og akseptering og tilpasser min måte å samtale på til min samtalepartner. Jeg er også da opptatt av at min samtalepartner ikke skal falle ut av sin rolle i samtalen. Hvis barnet bruker tegn lærer jeg meg tegn. Hvis jeg vil vise at du - og - jeg ikke hører sammen men derimot er ulike, da viser jeg at jeg tar avstand bl.a. ved å ikke tilpasse min måte å samtale på. Hvis barnet bruker tegn, lærer jeg meg ikke tegn. Dette er tydelige signaler til barnet og barnet risikerer å falle ut av sin rolle gang på gang.

System i samtalen

Det er ikke enkelt å samtale. Det finnes ingen regler som er helt, helt entydige men snarere er det sånn at partene i en samtale forhandler om reglene under samtalens gang. Man må være fleksibel for å klare dette og man må få mange erfaringer fra mange ulike samtaler for å lære dette.

Det finnes dog et grunnmønster som skaper en ytre orden i samtalen. Partene i samtalen er aktive og passive vekselvis. Så vi lærer oss at vi ikke skal være aktive samtidig eller unngå ”å snakke i munnen ” på hverandre. Vi lærer oss også å ikke være passive samtidig for da oppstår det brudd i samtalen. Det blir ganske enkelt stille for lenge.

Når jeg er aktiv, så er den andre passiv og så bytter vi roller ved å signalisere til hverandre at nå er det den andres tur. Ofte er det den som er aktiv som bestemmer og slipper til den andre inn i samtalen. Men noen ganger tar vi oss retten til å overta ordet selv om vi ikke blir invitert inn i samtalen av den som er aktiv for øyeblikket. Dette er et maktredskap som ofte rammer barn og spesielt barn som har en språkvanske. De får helt enkelt ikke en sjanse til å bli ferdige. Men iblant kan det også skje at barnet er ferdig men vi andre har vanskelig for å se signalene som innbyr oss til å ta over turen. For at turovertagelsen skal skje smidig må også barnet oppfatte den voksnes signaler. Det gjelder derfor å lære seg å ”overlate ordet” på en tydelig måte.

Hvis jeg er aktiv først utnytter jeg dette ved å fange den andres oppmerksomhet, å invitere han/ henne til en samtale og begynne samtalen ved å velge et samtaleemne. Dette gjør jeg med flere subtile signaler og med ord. Så trekker jeg meg tilbake og signalerer til den andre at jeg overleverer turen. Dermed blir jeg passiv og forventer at min samtalepartner tar over og blir aktiv. Jeg forventer også at hun/han skal føre samtalen videre ut fra det utgangspunktet og det samtaleemnet jeg bestemte. Kanskje jeg vil ha svar på et spørsmål eller en kommentar til en påstand som jeg framførte. Så gjelder det at jeg er oppmerksom på den andre når han/hun vil overlate turen til meg igjen. Jeg må på en eller annen måte bekrefte at jeg tar over turen og så har jeg to valg. Enten kan jeg avslutte det aktuelle samtaleemne eller føre det videre.

Man kan si at en samtale har to grunntyper av turer. Den ene pleier å kalles **INITIATIV** og den karakteriseres av at samtalen tilføres ny informasjon av en eller annen sort, for eksempel et nytt samtaleemne eller noe nytt som kan sies om et samtaleemne som allerede er i gang. Man kan formulere et initiativ på en krevende måte der man markerer at man forventer et svar. Et spørsmål er et tydelig eksempel på denne typen initiativ, for eksempel ”Hvem er det som sitter der borte?” Men man kan også ta initiativ som ikke krever svar. Ofte gjør vi dette med en påstand, for eksempel ”der borte sitter Mona”.

Den andre hovedtypen av turer pleier å kalles **RESPONS**. En respons kan være slik at den bare gir et svar eller en bekreftelse til initiativet, for eksempel ”Mona” som svar på spørsmålet ”hvem sitter der borte?” eller ”Jaså” som svar på ”Mona sitter der borte”. Denne typen av svar gir ikke noe særlig energi til samtalen og det finnes en åpenbar risiko for at samtaleemnet avsluttes.

Hvis svaret derimot hadde vært ”Mona som kjenner broren min” eller ”Jaså mener du Mona som kjenner min bror?” tilføres samtalen ny informasjon og samtalen kan føres videre.

Responsen er et like grunnleggende element i samtalen som initiativet fordi den gir tilbakekobling. Så uansett hvilken type initiativ man bruker, må den andre i samtalen føre samtalen videre med en respons ellers bryter samtalen sammen. Disse sammenbruddene i samtalen er eller fører til mangler på felles forståelse.

Iblant blir det sammenbrudd i samtalen, oftest fordi det mangler en felles forståelse. Det skjer ofte i samtaler med barn, unge eller voksne som har en språkvanske. Derfor er det viktig å tenke på og øve på strategier for hvordan man reparerer samtaler som har brutt sammen. Det vanlig er at man gjentar seg selv. Enten sier man eller gjør tegn for den samme setningen en gang til eller så endrer man det i setningen som man mistenker er det som gjør at det er vanskelig å forstå. Man kan bytte ut et ord mot et annet eller forenkle grammatikken.

Samtaleemne og sosial variasjon

En samtale pågår i en bestemt situasjon som kjennetegnes av et sted, en tid, deltagere og hendelser. Alt dette til sammen skaper sosiale normer for situasjonen og iblant kaller man dette for situasjonens ”manus”. Disse ”manus” regulerer hvilken oppførsel som forventes i samtalen for eksempel, hva det innebærer å gi passe mengde informasjon eller hvilke ord som er riktige å bruke. Man kan for eksempel be om noe på mange ulike måter avhengig av situasjonen: kan jeg be om å få, vær så snill å gi meg, jeg vil ha, gi meg eller kom hit med er noen eksempler.

Situasjonens ”manus” klargjør også hvilke samtaleemner som er tillatt og hvilke som er upassende eller tabubelagte. Dette må man lære seg for ikke å bryte med de sosiale konvensjonene. Men man kan også lære seg hvem som ifølge situasjonens ”manus” får bestemme samtaleemne og innlede det.

Samtaleemnet er samtalens innholdsmessige fokus. Det er det som samtalen handler om. Begge parter i samtalen har ansvar for att samtaleemnet utvikles og til slutt avsluttes. Man kan utdype emnet ved å kommentere det på ulike måter. Hvis emnet er gutten Kalle, kan man for eksempel beskrive Kalles egenskaper, utseende, klær eller forklare hans relasjon til andre personer. Hvis man vil uttømme samtaleemne Kalle sier/bruker man tegn for alt som finnes å si om ham.

En kort samtale kan ha et eneste emne, men i en lang samtale er det vanlig at det første emnet glir over i et annet som glir over i et tredje. Hvis det finnes en logisk forbindelse i disse glidningene pleier man å snakke om den røde tråden i samtalen. Situasjoners ”manus” betyr at vi stadig må tilpasse samtaler til vår samtalepartner, samtaleemne og sosial situasjon. Det gjelder å lære seg:

- HVA man får si med tale eller tegn til HVEM
- HVOR man får si dette med tale eller tegn
- NÅR dette sies med tale eller tegn
- HVORDAN det får sies med tale eller tegn

Språklige handlinger

Det skjer mye på mange plan i løpet av en samtale. Vi har et samtaleemne og den måten vi snakker om dette på kommer til å lede til ulike typer av språklige handlinger. Det vi sier/ sier med tegn har altså et innhold eller en betydning og samtidig en funksjon av en annen art som mer henger sammen med hvilke motiv vi har med det vi sier med tale eller tegn. Ved hjelp av språket utfører man noe som får en effekt. I blant viser denne effekten seg i konkret handling som når den andre henter det man ber om, iblant kan man se effekten i den andres mimikk, for eksempel når man roser eller banner, og iblant er effekten ikke synlig men påvirkningen skjer bare inne i den andre for eksempel når man planlegger noe.

Språklige handlinger kan være mange ulike typer. Barnet lærer de ulike handlingene noen av gangen. Det finnes en utviklingssekvens også i hvordan man behersker språklige handlinger. Eksempel på språklige handlinger:

- å protestere
- å ønske (oppmerksomhet, hjelp, ting, handling, selskap, ros, informasjon)
- å hevde (sin person, sin vilje, sine ønsker, sin hensikt)
- å oppfordre
- å påstå
- å beskrive
- å oppmuntre
- å forklare
- å love
- å advare
- å bekrefte
- å fornekte
- å lyve

Visse språklige handlinger erstatter fysiske handlinger, for eksempel protest. I stedet for å kaste seg på gulvet og skrike kan man si med tale eller tegn ”Jeg vil ikke”. Andre språklige handlinger kan man ikke erstatte med fysiske handlinger, for eksempel ironisere.

Det finnes en språklig handling som er spesielt interessant når man snakker om barnets språkutvikling fordi den viser seg å ha sammenheng med en annen utvikling hos barnet. Det er språkhandlingen å fortelle. En fortelling har en spesiell oppbygging av mindre biter av informasjon og den utspiller seg innenfor en viss tid og i en viss situasjon. Dette kan kalles rammefaktorer i fortellingen og de klargjøres tidlig i historien. Så finnes det en hovedperson og ut fra dennes motiv og hensikter bygges det opp en kjede av hendelser. Disse hendelsene er relatert til hverandre i en tidslinje og en årsakssammenheng. Historien har en innledende hendelse og ofte skjer det en økning i de neste hendelsenes spenning. Mot slutten avtar ofte spenningen og historien avsluttes med en hendelse som knytter tilbake til begynnelsen av historien ved å vise konsekvensene av hendelskjeden. Fortellingen har også sin spesielle språklige form, bl.a. skjer den i datid, mange hendelser henger sammen i årsakssekvenser og man snakker om tredje person. For å kunne uttrykke dette må man i det minste mestre å tidsbøye verb, pronomen og konjunksjoner hvis man snakker, og det tilsvarende i tegnspråk hvis man bruker tegn.

Den gode samtalen

I den gode samtalen er begge parter like mye verdt. Man blir bekreftet, respektert og akseptert. Begge parter får ta like stor plass når det gjelder valg av samtaleemne, å utvide det eller å avslutte samtalen.

I den gode samtalen ”lytter” man til hverandre like mye som man snakker/bruker tegn. Man vet at man blir hørt. Det gjelder å forstå, men også å vise at man forstår.

Det er mot de gode samtalene vi sikter. Derfor stilles det store krav til de voksne om å skape utviklende språklige miljøer. Man må lære seg strategier for hvordan man skaper rom for barnet til å for eksempel å ta initiativ og bestemme samtaleemne, formulere sine svar eller helt enkelt få snakke/si noe med tegn til man er ferdig.

Men som voksen må man også øve seg i å unngå å stille spørsmål som bare krever et ja eller nei til svar eller svare på egne spørsmål. Man må også tenke seg nøye om så man ikke invaderer barnets ”taletid” ved å bruke tegn/si noe samtidig med barnet.

Barneboken

Arbeidsmaterialet i *Ett skritt foran 3* er barnebøker. Det finnes flere grunner til det:

- Den viktigste er at det man øver på og lærer seg under kursets gang kan brukes sammen med barnet allerede samme dag som man har vært på kurs. Det gjelder altså å velge bøker som interesser det enkelte barn.

- Samtidig lærer man seg en strategi for å videreutvikle sin egen tegnbruk etter at kurset er slutt. Verden og biblioteket er fulle av bøker og dermed utfordringer og muligheter til å gå videre med sine egne tegnferdigheter. Bibliotekarene gir råd og hjelp.

- Man gjør det lettere for slektninger og venner å våge å bruke tegn sammen med barnet. Det er enklere å bruke tegn til en tekst enn å samtale fritt med tegn når man er uvant med det. Med støtte i teksten vet man hva man skal gjøre og hva man skal øve på. Barneboken har også den fordelen at barnet vil lese den samme boken mange ganger, hvilket gir den voksne mulighet til å repetere tegntreningen sin. Barneboken er altså et knep for å lokke mange flere i barnets omgivelser – også de eldre generasjonene – til å våge å bruke tegn. Boken kan bli en bro mellom farfar og det lille barnet. Men farfar må selvfølgelig ha lært seg å lese boken med tegn først.

- Boklesing er i seg selv en vanlig måte for barn og voksne å omgås på. Det skaper nærhet og fellesskap og man kan ha en kosestund sammen. Samtidig får man litt underholdning eller spenning og man kan få le og gråte sammen eller bli trøstet eller håndtere ulike følelser på en annen måte.

- Boklesing gir kunnskap. I visse bøker er innholdet og bildene sånn at alle er ulike men at det allikevel finnes andre som er nesten akkurat som jeg. Boken kan helt enkelt være en måte å jobbe med bevisstheten om sin egen person, følelser og relasjoner. Men en boks tekst og kanskje enda mer dens illustrasjoner har en aldeles utrolig makt til å flytte på både tid og rom. Sammen med en voksen får barnet møte nye miljøer og nye personer og lære om andre måter å leve på og å være på. Med bokens hjelp kan barnet få en oppfatning av det som har vært men også det som kan komme i en framtid. På denne måten blir boken en kulturbærer og også en forbindelse mellom fantasi og virkelighet.

- Boken åpner dører mellom fantasien og virkeligheten. Sammen med den voksne kan barnet gå inn i fantasiens verden i boken for i neste øyeblikk snu seg bort fra den og være tilbake i virkeligheten igjen.

- Alle erfaringer man gjør ved lesing av en bok vekker behov for nye ord og tegn og også for nye sammensetninger av ord både hos barnet og den voksne. På den måten blir boken et bra redskap ikke bare for den voksnes tegnutvikling men også for barnets språkutvikling.

Lese kan man gjøre hvor som helst og når som helst. Boken kan man ta med seg overalt og det koster ingenting om man låner den på biblioteket. Dette gir en lesevane – i dette tilfelle en vane med å lese med tegn. Og den som er vant til å lese, leser oftere og mer enn den som mangler vanen med å lese. Den som leser og har en vane med å lese mye har det aldri kjedelig og er aldri ensom. På en måte er barneboken det ideelle treningsmateriellet.

Grunnideen i *Ett skritt foran 3* er at bøkene velges ut fra det enkelte barns interesse og hva det har behov for å lære. Men hvis det er mange kursdeltagere kan det være vanskelig å rekke å jobbe med mange bøker på et kursmøte. Gruppen kan da bli enige om hvilke bøker man skal bruke. Hvis det finnes deltagere som ikke har egne ideer til bøker, foreslås en ny bok om Ole og Mia til hvert kursmøte. Se kursdokumentet.

Hvert kursmøte brukes til å arbeide seg gjennom en bok. Hver deltager behøver altså like mange bøker som kursmøter. Bøkene gjennomarbeides på følgende måte:

- Bildene brukes som grunnlag for bildeøvelsen og samtaleøvelsen.
- Tekstene leses høyt i kor for å få inn prosodi og dramatisert lesing.
- Boken øves på hjemme som hjemmeoppgave.
- Boken leses også taust som en avlesningsøvelse ved neste kursmøte.

Grunnleggende for alle delkursene i konseptet *Ett skritt foran* er menneskesynet

Dette tegnkurset går ut fra oppfatningen om at alle mennesker fødes som subjekter. I den betydningen at vi alle har følelser, erfaringer og er aktive. Derfor er individualisering en grunnforutsetning i kursopplegget.

Dette betyr at du skal tilpasse kursoppleggets innhold ut fra den enkelte persons individuelle behov og interesser selv om lederdokumentet holdes i en tone av almenngyldighet og ”vanlighet”. Individualiseringen skal også medføre at de tegnferdighetene som deltagerne erverver på kurset umiddelbart skal være nyttige i hverdagen. Om du holder to kurs samtidig kommer de antageligvis til å være ulike på vesentlige områder. Tenk også på at du IKKE skal undervise, men lede kursdeltagerne.

Hva betyr det da praktisk sett å ha et subjektsyn? Det finnes noen viktige tanker som jeg setter på trykk og som du kan ta med deg i de diskusjonene som kommer på kurset. Disse tankene gjelder i like stor grad deltagerne på tegnkurs, som de barn, ungdommer eller voksne som har en språkvanske og derfor tilbys tegn som støtte i hverdagens kommunikasjon og som et redskap i språkutviklingen.

Ønsket om delaktighet

Mennesket retter sin bevissthet ut mot virkeligheten. Det finnes en lengsel etter å bli delaktig i det som er utenfor sin egen kropp. Det kan gjelde samspill med andre mennesker, å forstå det som skjer og ta del i virksomheter av ulike slag. Gjennom å være delaktig vokser sammenhenger fram og med sammenhenger oppstår betydninger. Og dette skaper trygghet for individet. Det gjelder å la individet være delaktig i så mange situasjoner som mulig – også i

sin kommunikasjon. Derfor må også andre deltagere i disse situasjonene kunne kommunisere på den måten som er best for han/henne.

Utforskende

Mennesket er som en vitenskapsmann som formulerer sine hypoteser og siden tester dem. Dette betyr blant annet at den som lærer seg tegn prøver dem i ulike sammenhenger og til ulike personer. Betydningen av tegnene vokser fram gjennom de svar man får når man tester sine hypoteser om nytten av tegn. Det er ikke et spørsmål om riktig eller feil – det er spørsmål om å skape mening. De voksnes ansvar i denne prosessen er stor. Det gjelder å lære seg å tolke og overtolke og framfor alt å tenke at tegn brukes for å øke samspillet mellom barnet, den unge eller voksne og omverdenen.

Skapende

Mennesket er kreativt på den måten at hun skaper noe eget av de inntrykkene hun får. I kreativiteten ligger også at hun søker sin egen løsning på ulike problemer også kommunikative problemer. Dette medfører at vi ytterst sjelden handler etter gjeldende regler, selv ikke når det gjelder hvordan et tegn skal se ut. Det gjelder å styrke individets kreativitet og ikke svekke den. Det kan skje om man korrigerer og retter på en annens tegnbruk i tide og utide. Ved å ta vare på og stimulere subjektets kreativitet skapes også forutsetning for å utvikle problemløsning og kritisk tenking. I det lange løp er det mye bedre å lære seg å finne egne løsninger når det oppstår problemer enn å stole på kunnskap og ferdighet som bare er lært utenat.

Bevissthet

Mennesket er intensjonelt. Med det menes at han ikke bare gjør saker og ting, men også har en hensikt med det han gjør. Man bruker tegn fordi man har et motiv. Motivet kan være at man vil – ha (vil – gjøre) noe, vil hevde sin egen person for eksempel ved å protestere eller kommentere noe i omverdenen. Motivene kan være mange og ulike.

Sosial

Mennesket er sosialt. Hun har en indre drift til å ville inngå som et unikt individ i sammenheng med andre unike individer. Sosiale sammenhenger bygges opp gjennom kommunikasjon, delaktighet og fellesskap. Språket blir det sosiale limet som åpner eller stenger dører til ulike sosiale grupper for oss. Når språket ikles tegn som støtte til talen, blir det på nåværende tidspunkt i beste fall inkluderende men i de fleste tilfeller ekskluderende. Andre mennesker som ikke bruker eller respekterer tegn gjør seg utilgjengelige for en person som er avhengig av tegn.

Lære seg selv

Hvert menneske lærer seg selv. Dette betyr at ingen kan lære en annen – verken barn, ungdom eller voksen å bruke tegn. Derimot kan vi gjøre det lettere å lære ved å la individer gjøre egne erfaringer og ved å bruke strategier som vi tror er nyttige. I samtaler med barn uten språkvansker agerer voksne helt spontant og er naturlige modeller for barnets språkutvikling. De tilpasser sitt språk på en ubevisst måte så barnets neste utviklingsnivå blir tydelig. Dette er antageligvis en viktig kilde til læring hos barnet. Like ubevisst og like viktig for barnets språkutvikling er vår bruk av språklige ritualer i hverdagen. Ritualene som kjennetegnes av gjentagelser og som knyttes til bestemte ytre hendelser gir faste rammer for gjenkjenning og forståelse og til imitasjon av språklige sekvenser som ligger utenfor barnets kompetanse. Men i blant er barnet bare tilskuer og utnytter denne rollen til å lære om samtale og språk, slik som det kommer til å bli litt lenger fram i tiden. Dette skjer når den voksne samtaler med andre personer uten å inkludere barnet og på et språklig mer avansert nivå enn barnets eget.

Om kursmaterialet

I dette kurset fokuserer vi på barnebøktekster. Tekstene velges etter interesse og relevans av kursdeltagerne. Om ingen egne bøker velges, finnes det i hefte for kursdeltaker forslag til tekster. I programmet for hvert kursmøte angis disse tekstene med nummer. Bøkene er nummerert fra bok 1 til bok 6. På nettsidene finner du tekstene med enkle illustrasjoner og tegnvideoer.

Bok 1 – Hugo er på lekeplassen

Bok 2 – Leke inne

Bok 3 – Nå kommer jeg!

Bok 4 – Sykkelturen

Bok 5 – Pannekakeskolen

Bok 6 – Hurra for meg idag!

KURSMØTE 1

Introduksjon

I kursplanleggingen er det første møtet en introduksjon som omfatter 5 timer. Dette møtet kan legges til en lang kveld eller en halv lørdag eller søndag. Målet med dette lange møtet er at kursdeltagerne skal bli trygge på hverandre, få en introduksjon til hva hele kurset handler om og prøve de treningsmetodene som kommer til å bli brukt.

TID	PLAN
	PRESENTASJON AV KURSDELTAGERNE *Innledende øvelse*
	POWERPOINT (PP): KURSETS MÅL OG OPPLEGG *Gruppediskusjon* *Tegnøvelse 1*
	PP: ETT SKRITT FORAN *Gruppediskusjon.* *Tegnøvelse 2*
	PP: OM DEN SOM LÆRER *Gruppediskusjon* Tegnøvelse 3
	PP: TSS SOM METODE *Gruppediskusjon* *Tegnøvelse 4*
	PP: TEGNENES OPPBYGGING *Gruppediskusjon* *Tegnøvelse 5*
	HJEMMEOPPGAVE

www.tegnordbok.no er kursets viktigste hjelpemiddel. Tips også om ulike apper til mobiltelefonen f.eks. tegnordbok.no og tks2.no. Appene kan kjøpes via App Store. En viss tid bør settes av i plenum på møtet for at deltagerne skal lære seg å bruke disse hjelpemidlene. Da trengs det kanskje at du er aktiv i diskusjonen og løfter fram spørsmål som du tenker kan være bra.

KURSMØTE 2

- Med fokus på å gjenfortelle

Lag en tidsplan for kursmøtet.
Opplysninger til øvelsene og kursmateriell finnes i kurshefte.

Målet er at deltagerne skal få:

- ✓ Innsikt om samtalen.
- ✓ Øve på den språklige handlingen å gjenfortelle.
- ✓ Øve ferdigheter i å avlese en enkel tekst med tegn.
- ✓ Øve ferdigheter i å lese en enkel tekst med tegn og prosodi.
- ✓ Øve ferdigheter i å samtale med tegn.

TID	PLAN
	AVLESNING *Deltagerne deles i grupper på to. A øver seg på "stille" avlesing av tegn.* *B øver avlesing og språkhandlingen Å GJENGI.* *Bok 1*
	PP: SPRÅKLIG TEMA *Samtalen*
	ORDØVELSE *Deltagerne øver på å sette tegn til detaljer i et bilde.* *Bok 2*
	HØYTLESING *Deltagerne øver på å lese høyt i kor teksten de er blitt enige om.* *Bok 2*
	SAMTALEØVELSE *Deltagerne samtaler og øver seg på å beskrive, klargjøre og forklare.*
	HJEMMEOPPGAVE *Bok 2*

KURSMØTE 3

- Med fokus på å gjenfortelle

Lag en tidsplan for kursmøtet.
Opplysninger til øvelsene og kursmateriell finnes i kurshefte.

Målet er at deltagerne skal få:

- ✓ Innsikt om samtalens struktur.
- ✓ Øve på den språklige handlingen å gjenfortelle.
- ✓ Øve ferdigheter i å avlese en enkel tekst med tegn.
- ✓ Øve ferdigheter i å lese en enkel tekst med tegn og prosodi.
- ✓ Øve ferdigheter i å samtale med tegn.

TID	PLAN
	AVLESING *Deltagerne deles i grupper på to. A øver seg på stille avlesing, B øver seg på avlesing og språkhandlingen Å GJENGI.* *Bok 2*
	PP: SPRÅKLIG TEMA *System i samtalen*
	ORDØVELSE *Deltagerne øver på å sette tegn til detaljer i bilder i boken* *Bok 3*
	HØYTLESING *Deltagerne øver på å lese høyt i kor* *Bok 3*
	SAMTALEOPPGAVE *Deltagerne øver på å invitere til samtale og på initiativ.*
	HJEMMEOPPGAVE *Bok 3*

KURSMØTE 4

- Med fokus på å beskrive

Lag en tidsplan for kursmøtet.
Opplysninger til øvelsene og kursmateriell finnes i kurshefte.

Målet er at deltagerne skal få:

- ✓ Innsikt om samtaleemnene.
- ✓ Øve på den språklige handlingen å beskrive.
- ✓ Øve ferdigheter i å avlese en enkel tekst med tegn.
- ✓ Øve ferdigheter i å lese en enkel tekst med tegn og prosodi.
- ✓ Øve ferdigheter i å samtale med tegn.

TID	PLAN
	AVLESING *Deltagerne deles i grupper på to. A øver stille avlesing av tegn.* *B øver på avlesing og språkhandlingen Å BESKRIVE.* *Bok 3*
	PP: SPRÅKLIG TEMA *Samtaleemne*
	ORDØVELSE *Deltagerne øver på å sette tegn til detaljer i bilder.* *Bok 4*
	HØYTLESING *Deltagerne øver på å lese høyt i kor.* *Bok 4*
	SAMTALEØVELSE *Deltagerne øver på å uttømme et samtaleemne*
	HJEMMEOPPGAVE *Bok 4*

KURSMØTE 5

- Med fokus på å fullføre en fortelling

Lag en tidsplan for kursmøtet.
Opplysninger til øvelsene og kursmateriell finnes i kurshefte.

Målet er at deltagerne skal få:

- ✓ Innsikt om språkhandlinger.
- ✓ Øve på den språklige handlingen å fortelle, beskrive, klargjøre og forklare.
- ✓ Øve ferdigheter i å avlese en enkel tekst med tegn.
- ✓ Øve ferdigheter i å lese en enkel tekst med tegn og prosodi.
- ✓ Øve ferdigheter i å samtale med tegn.

TID	PLAN
	AVLESING *Deltagerne deles i grupper på to. A øver på stille avlesing av tegn, B øver på avlesing og avslutter uferdige historier.* *Bok 4*
	PP: SPRÅKLIG TEMA *Språklige handlinger*
	ORDØVELSE *Deltagerne øver på å sette tegn til detaljer i bilder* *Bok 5*
	HØYTLESING *Deltagerne øver på å lese høyt i kor.* *Bok 5*
	SAMTALEØVELSE *Deltagerne samtaler og øver på beskrive, klargjøre og forklare.*
	HJEMMEOPPGAVE *Bok 5*

KURSMØTE 6

- Med fokus på å fortelle

Lag en tidsplan for kursmøtet.
Opplysninger til øvelsene og kursmateriell finnes i kurshefte.

Målet er at deltagerne skal få:

- ✓ Innsikt om den gode samtalen.
- ✓ Øve på den språklige handlingen å fortelle.
- ✓ Øve ferdigheter i å avlese en enkel tekst med tegn.
- ✓ Øve ferdigheter i å lese en enkel tekst med tegn og prosodi.
- ✓ Øve ferdigheter i å samtale med tegn.

TID	PLAN
	AVLESING *Deltagerne deles i grupper på to. A øver på stille avlesing av tegn.* *B øver på avlesing og språkhandlingen Å FORTELLE* *Bok 5*
	PP: SPRÅKLIG TEMA *Det goda samtalet*
	ORDØVELSE *Deltagerne øver på å sette tegn til detaljer i bilder.* *Bok 6*
	HØYTLESING *Deltagerne øver på lese høyt i kor.* *Bok 6*
	SAMTALEØVELSE *Deltagerne øver på fortellerteknikk.*
	HJEMMEOPPGAVE *Bok 6*

KURSMØTE 7

Kursmøte 7 er avslutningen på tegnkurset *Ett skritt foran 3*. Møtet er planlagt til å vare 5 timer. Planlegg denne tiden i detalj først!

Avslutningsmøtet skal gi deltagerne mulighet til å oppsummere og reflektere om det de har lært. Dessuten skal man lage en handlingsplan for å skape et utviklende tegn- og kommunikasjons miljø.

TID	PLAN TSS er møtespråket! Alle samtaler på møtet skjer med TSS.
	AVLESING *Først øvelse med den siste hjemmeoppgaven. Deltagerne ser så bakover i kursdokumentet. Gruppediskusjon om hva man har lært om sin egen avlesingsteknikk og hvordan man har utviklet seg i løpet av kurset.*
	ORDFORRÅDET *Deltagerne ser bakover i kursdokumentet. Repeter gjerne i plenum de ordene som ikke er helt sikre. Gruppediskusjon om hvordan man har utviklet seg i løpet av kurset. Hvordan skal man opprettholde det man har lært og hvordan skal man videreutvikle seg selv?*
	TEGNLESING OG AVLESING *Deltagerne deles i grupper på 4-5 personer. Alle leser bøkene de har valgt stille med tegn. De andre avleser. Øv mer om det fortsatt er noe som er vanskelig.*
	SAMTALEN *Deltagerne ser bakover i kursdokumentet. Gruppediskusjon om hvordan man har utviklet seg i løpet av kurset og hvordan fortsettelsen kan bli. Hvordan skal man opprettholde det man har lært?*
	HANDLINGSPLAN *Dette er det viktigste punktet. Gi godt med tid!*